

2de/3de bach PSW

Cultuur en Mediatheorie

Prof. Weyns / Verschraegen

quickprinter
Koningstraat 13
2000 Antwerpen
www.quickprinter.be

Nieuw!!!

Online samenvattingen kopen via

www.quickprintershop.be

Like us on Facebook!

www.facebook.com/quickprintershop

Samenvatting Cultuur- en Mediatheorie

Hoofdstuk 1: Inleiding

1 Enkele afbakeningen en bepalingen

1.1 Cultuur als domein en als dimensie

In de cultuursociologie kan men ruwweg twee uitgangspunten onderkennen:

Dimensie van het menselijk handelen

→ cultuur wordt veronderstelt aanwezig te zijn in alles wat de mens doet

→ de mens is ononderbroken bezig om zinvol vorm te geven aan zijn denken en handelen

→ alles wat bij deze vormgeving betrokken is of eruit resulteert is cultuur

- ⇒ de cultuursociologie toont aan op welke manier bepaalde betekenselementen het menselijke handelen vormgeven
= de algemene cultuursociologie

Domein van het menselijk handelen

→ cultuur als sector, gespecialiseerd in het produceren van producten van, of voor de geest bv. de literatuur

= de bijzondere cultuursociologie

- In de praktijk vloeien de benaderingen soms door elkaar, maar het onderscheid is didactisch nuttig; het wijst erop dat cultuursociologie niet enkel te maken heeft met kunst.

Bv. de sociologie van de armoede onderzoekt welke voorstellingen, waarden, ... hebben bijgedragen tot de vorming en instandhouding van armoede.

1.2 Cultuur als geheel van betekenissen

- Cultuur kan ook gedefinieerd worden als geheel van betekenissen:

→ Al de verschillende culturele elementen en processen die bijdragen, op de één of andere manier tot het 'vormen' van menselijk handelen.

→ Ze geven betekenis aan het handelen en helpen de handelende zich te oriënteren.

→ Culturele elementen geven betekenis in de meest fundamentele zin; ze wijzen de handelende wat ze kunnen/ moeten doen en hoe zij kunnen/moeten denken

- Peter Berger: Nomiseren

→ De culturele elementen leggen een orde (nomos) op aan wat anders een onleefbare en vormeloze chaos zou zijn (mentaal en praktisch): door alles een naam te geven wordt de wereld geordend.

→ (culturele) praktijken = vertaling van betekenissen in concrete handelingen

→ **Cultuur** = al de verschillende culturele elementen en processen die op de een of andere manier bijdragen tot het “vormen” van menselijk handelen

1.3 Cultuur als tweede natuur (Arnold Gehlen)

- Instituties zijn voor de mens wat instincten voor het dier zijn.

- Cultuur is **biologisch** noodzakelijk voor de mens.
 - Geïnspireerd op **Portman**: “de menselijke vroeggeboorte”: de mens moet een groot deel van zijn biologische ontwikkeling doormaken na de geboorte
 - mens wordt gevoeliger voor invloeden vanuit zijn omgeving
 - Instinctarmoede: de mens leeft in een “open” wereld: hij wordt niet door instincten gestuurd om op een welbepaalde manier op prikkels te reageren
 - mens = **mängelwesen**: gekenmerkt door instabiliteit en onzekerheid
 - (dit is psychisch en biologisch echter moeilijk te verdragen)
- de mens wordt gedwongen stabiliteit in zijn leven te brengen door eigen activiteit, door cultuur en meer in het bijzonder door sociale instituties (**gehlen**: sociale instituties = tweede natuur van de mens)

- Sociale instituties

= zijn de cultureel geproduceerde gedragspatronen die aan het menselijke leven een stabiliteit geven die zijn biologische constitutie hem niet kon geven.

bv. gezin, de markt

kenmerken :

- 1) Achtergrondfunctie:
 - ze ontlasten de mens van het moeizaam en onophoudelijk maken van keuzes → lossen handelingsproblemen op nog voor ze zich stellen & leggen een bepaald gedrag op
- 2) Historische oorsprong is moeilijk te achterhalen
- 3) Het zijn dus levensbelangrijke instinctvervangende gedragspatronen
 - ↔ in de sociologie worden ze soms in de triviale zin van gewoontevorming gebruikt

- Gehlen oppert voor de hypothese van desinstitutionalisering

→ Archaïsche maatschappij: stabiele en ontastbare instituties

→ desinstitutionalisering door doorbraak industrietechnische cultuur

→ moderne individuen zijn instituties niet meer vanzelfsprekend, zij leggen zich niet gedachteloos neer bij wat de institutie voorschrijft → reflectieve houding

→ tijdperk van subjectivisme

→ Mens in Spätkultur en Urmensch lijken dus in zekere zin op elkaar (onrust en onzekerheid)

→ *Sperna Weiland citaat pagina 12!*

1.4 Cultuuranalyse: zin, tekens, praktijken

- **Doel cultuuranalyse** = het cultureel proces van ordening en zingeving aan het licht brengen

- **Geen 1 duidige cultuursociologische benadering: ≠ Benaderingswijzen**

1) Zin staat centraal

→ hermeneutische en 'verstehende' traditie van het neokantianisme (bv. Max Weber)

2) Middelen waarmee de zingeving mogelijk is centraal = tekens

→ **tekens** = alle mogelijke dragers van betekenis binnen de cultuursociologie

BVB auteurs: - **Eco**: cultuursociologie = semiotiek (Maar: levert niets op, onwenselijke reductie, er zijn ook niet-semiotische aspecten)

3) Ordeningsfunctie in de praktijk centraal, dus: culturele praktijken

→ antropologen verst gevorderd *bv. veldanalyse van Bourdieu*

1.5 Aspecten van cultuur

Cultuur kunnen we in verschillende aspecten onderscheiden (Crf. Parson)

1) cognitief aspect

= mate waarin een cultureel element "kennis" bevat

BVB: wetenschap, wereldbeelden (vnl. maar niet uitsluitend)

2) expressief aspect

= mate waarin een cultureel element emoties of gevoelens uitdrukt

bv. kunst (maar ook vaak cognitief → Renaissance; religieuze kennis)

3) normatief aspect

= mate waarin een cultureel element een bepaalde handelwijze voorschrijft
→ Elk cultureel element is normatief, maar niet in dezelfde mate, want cultuur is het opleggen van een ordening.

bv. reinheid is kwestie van alles op de juiste plaats

4) constitutief aspect

= in het leven roepen, tot stand brengen

bv. taal is de grondslag van de culturele orde, ze constitueert het betekenisveld waarbinnen alle culturele elementen werkzaam kunnen zijn (wereld krijgt meer schakeringen)

5) evaluatief aspect =

= mate waarin een cultureel aspect een waardering inhoudt

bv. Waarden, moraal

→ Ieder cultureel element kan getypeerd worden volgens zijn cognitief, expressief, evaluatief en normatief gehalte.

→ Het is een manier om orde te scheppen in de veelheid van culturele elementen.

→ Tradities en mythen zijn moeilijk in dit schema onder te brengen; ze zijn multi-aspectueel omdat ze in grote mate ongedifferentieerd zijn.

Hoofdstuk 2: Cultuur: connotaties van een begrip

Cultuur: - niet eenduidig
- vaag, tegenstrijdig, alomvattend, geen ideaalwetenschappelijk concept
→ lange en ingewikkelde voorgeschiedenis die grote invloed heeft gehad op betekenis dat cultuur vandaag draagt

1 Griekse notie van “paideia” (vorming)

NU: -dagelijks taalgebruik heeft notie van cultuur de bijklank van ‘verheven leven’
→ cultuur = het beste en meest verfijnde dat de mens ooit heeft voortgebracht

OORSPRONG: griekse beschaving → dubbele wortel:

- 1 onderscheid tussen physis (natuur) en nomos (wet, instelling, zeden)
- 2 Platoonse ideeënleer

→ beide noties werden ontwikkeld in de Griekse stadsstaten:

→ bestuur en sociale organisatie volgens rationele en democratische beginselen

→ In griekse polis was er maar 1 weg naar macht: overtuigen

→ vorming wordt belangrijk: helder leren denken en overtuigend spreken

1.1 Physis en nomos

- **physis** = wereld van de onwrikbare en ongenaakbare natuur (eigen wetmatigheid)

- **nomos** = wereld van de menselijke conventies, zeden, gewoonten (gebruiken, godsdienst, ...)

→ mythische opvatting: hechte band tussen deze twee

→ **doorknippen van de band: twee gevolgen**

1 Sofisten emancipeerden de menselijke activiteiten

→ mensen konden vrij hun leven organiseren

→ leermeesters, ze onderwezen kennis en vaardigheden als instrumenten die erg nuttig zijn als burger in een stadsstaat

2 Nihilisme en relativisme

→ voorlopige, op ieder moment, voor herziening vatbare, orde en waarden

→ **Protagoras:** “de mens is de maat van alle dingen”, er zijn dus geen absolute maatstaven

→ Sofisten weten dat wat in A werkt, niet noodzakelijk in B werkt.

1.2 Plato's ideeënleer

- zet zich sterk af tegen het relativisme van de sofisten:

→ ontwikkelt een leer die aantoonde dat de mens niet de maat is van alle dingen

→ De mens moet zich richten naar een maat, die hij krachtens zijn natuur moet nastreven

→ hij moet deze maat ontdekken

→ mens valt buiten de orde van de physis

- domein van cultuur (nomos)

→ De cultuur is het domein waarin de mens realiseert wat in zijn natuur ligt

→ **Cultuur** = streven naar vervolmaking, naar de hoogste waarden.

→ cultuur wordt **Vorming** = kennis nemen van de juiste vormen

→ **Cultuur** = geheel van voorafgegeven onaantastbare en eeuwige vormen of ideeën waarnaar de mens onophoudelijk op zoek is (cultuur wordt dus vorming, het kennis nemen van de "juiste" vormen).

- Paideia als de gerichtheid naar de ideeënwereld

→ vormt de historische grondslag van het cultuurbegrip

Bv. De idee van schoonheid = oertype

Waarnemen = herinneren, cultuur = conservatief: teruggrijpen naar wat je al weet = anamnese

2 Cultura

- **Cultura animi** = Romeinse vertaling van paideia (door Cicero)

- **Cultura** = de activiteit van het cultiveren, het bebouwen, bewerken van iets (hier: de menselijke geest) (→ vnl deze betekenis dat het wij onder begrip cultura zien)

→ Dingen groeien door toedoen van de mens; toegepast op de menselijke geest die ook kan groeien.

→ Middeleeuwen worden niet besproken daar men toen van een terugkeer naar de mythologische tijd kan spreken.

3. Burgerlijke cultuurbegrip

In burgerlijke mappij: → burgerij (3de stand) is dominante klasse kunnen worden
→ 'cultuur' wordt in zin van vorming opnieuw van belang

- **notie van cultuur enkel kunnen opkomen door de ME kijk op natuur en samenleving**

→ (crf. Paideia – ontstaan door onttovering van de mythe)

→ burger onttrekt zich aan invloed van de kerk

→ Politiek en economie worden losgemaakt uit alle andere levensdomeinen en hadden hun eigen logica ~> handelen naar eigen en rationele inzichten

Verschilpunten tussen Griekse notie en burgerlijke cultuurbegrip van Paideia

Grieks: paideia= statisch

→ vorming staat hoer gelijk met de gerichtheid op de 'eeuwige, onveranderlijke vromen van het Ware, het Goede en het Schone'

Burgerlijke maatschappij: dynamisch cultuurbegrip

→ vertrouwen in vooruitgang en rationaliseerbaarheid van de samenleving

3.1. cultuur, civilisation, bildung

- groot geloof in verbeterbaarheid van de mens

→ cultuur stond voor verbetering, verfijning, veredeling, vorming, vervolmaking door de rede, en bevrijding van vooroordelen

→ men gebruikte in de Verlichting ook andere woorden; civilisation, esprit (Geist), lois, moeurs (steeds specifieke connotatie per land en taal)

→ gemeenschappelijk van deze termen: menselijk handelen is verbeterbaar & de mens kan zich verheffen indien zijn gedrag onderworpen wordt aan de rede

3.2. Wilhelm Von Humboldt en het Bildungsideaal

- het burgerlijke cultuurbegrip culmineerde in de vorming van een ontwikkelde persoonlijkheid

→ dit burgerlijke 'Bildungsideaal' is het best tot uitdrukking gebracht dor Wilhelm Von Humboldt

→ heel grote invloed op universitaire vorming: universiteit moet 'objectieve wetenschap' en 'subjective bildung' verenigen.

→ echte cultuur leidt tot een algemene vorming, want cultuur vormt een samenhangend geheel

4 Het wetenschappelijke cultuurbegrip van de culturele antropologie

- 18de & 19de eeuw: cultuurgeschiedenissen → vooruitgang van de mensheid proberen te reconstrueren (Montesqueue en Voltaire, etc.)

Gustav Klemm, *Allgemeine Kulturwissenschaft*

-Doel = ontwikkelen van een wetenschap van de cultuur (studie van menselijke verworvenheden)

~> beperkt zich niet (zoals voorgangers) tot de beschrijven van de verheven, edele domeinen van het maatschappelijke leven MAAR OOK:

→ Cultuur is het resultaat van de wisselwerking tussen de mens en de natuur en van de wisselwerking tussen de mensen onderling (verruiming van het cultuurbegrip)

→ alle levensgebieden vallen eronder (ook de volksgebruiken)

4.1. Edward Tylor en het antropologische cultuurbegrip

- **idee:** alle menselijke verworvenheden, van de meest indrukwekkende tot de meest triviale, samengebracht kunnen worden op de gemeenschappelijke noemer cultuur = belangrijk

→ Goudsblom: Het begrip wordt ontdaan van zijn oorspronkelijke, sterk waarderende connotatie.

~> cultuur = feitelijk, empirisch bestudeerbaar gegeven (ipv zien als ideaal)

→ Cultuur = alles wat de mensen in confrontatie met de natuur en in interactie met elkaar tot stand brengen

→ deze opvatting ligt aan de basis van de culturele antropologie

bv. Tylor, *Primitive Culture*

De menselijke natuur is betrokken in een ononderbroken evolutieproces:

Wildheid → burgerlijke samenleving

- MAAR: **alles** in de cultuur speelt een rol van betekenis en niets van de menselijke verworvenheden wordt ooit helemaal achterhaald (Klemm&Tylor)

-Tylor' Theorie van de 'survivals'

→Survivals = elementen die in een rol in de vooruitgang blijven spelen, blijven bestaan

→CULTUUR = Het complex geheel waaronder zowel kennis, geloof, kunst, recht, gewoonten als gelijk welke andere vaardigheid of gewoonte valt, die de mens als lid van een maatschappij heeft verworven.

Conclusie

- Humanistische opvatting over vorming → zorgde voor neutrale notie van cultuur als geheel van menselijke verworvenheden

-Het wetenschappelijke cultuurbegrip heeft zich van de idealistische, normatieve connotaties van cultuur bevrijd.

→TOCH kan het er niet los van worden gezien

→WANT de cultuur veronderstelt de overwinning op de natuur; het culturele is als dimensie van het menselijke handelen altijd aanwezig.

→Toch houdt de cultuur altijd en onvermijdelijk een breuk in met de natuur, en dus transcendentie.

-De logos vangt aan met de breuk met de mythos en de cultuur vangt aan met de breuk met de Natuur.

Hoofdstuk 3: Benaderingen van cultuur

- 1 de subjectivistische, verstehende benadering
- 2 de structuralistische, de semiotiek
- 3 de poststructuralistische stromingen (Bourdieu)

1 De hermeneutische en verstehende benadering (subjectivistische)

Zijderveld

-Sociologie als cultuurwetenschap: citaat pagina 21

→ Gemeten aan de natuurwetenschappelijke eisen en vereisten blijft de cultuursociologie in dit opzicht speculatief en wetenschappelijk onbetrouwbaar.

WANT: -er is geen afgebakende methode MAAR er is ook geen alternatief
- er is geen exacte methode MAAR er is nood aan een manier om andere culturen te begrijpen

- Hij geeft een filosofische rechtvaardiging van het feit dat er niet zoiets bestaat als de cultuursociologische methode, en ook niet kan bestaan.

- ⇒ wie cultuur bestudeert, begrijpt niets van het aan de gang zijnde culturele proces als hij niet tracht om dit vormgevingsproces te vatten als een samenhangend, zinnig geheel
- ⇒ hij spoort de betekenissamenhangen op van de onderzochte culturele elementen (wat men onderzoekt wordt als zinnig gedrag begrepen)
- ⇒ doel onderzoeker = substantieel, rationeel begrip van onderzochte werkelijkheid ("zin" vatten)

→ inzichten voor het eerst scherp verwoordt door Dilthey, Rickert en Weber

1.1 Dilthey en de hermeneutiek

- De cultuur is een geestelijke wereld

→ culturele elementen hebben wel een materiële vorm, maar enkel omdat zij betekenis hebben behoren ze tot de wereld v/d cultuur

→ De wereld van de cultuur is dus enkel toegankelijk voor de geest, niet voor de zintuigen (zintuigen kunnen betekenis niet vatten, geest wel)

→ *bvb: gesproken woord horen we wel, maar pas door onze geest heeft het betekenis, verstaan we het*

→ de cultuurwetenschapper moet zich oefenen in het **verstaan (verstehen)** i.p.v. het waarnemen

⇒ = **Hermeneutische methode**

- Voorgeschiedenis hermeneutiek

→ hoe geschreven teksten correct interpreteren? → filosofische aangelegenheid

- de antieken (filosofisch)
 - grammaticale regels, stijl van de auteur,...: betekenis van elementen is afhankelijk van de context
- Schleiermacher 19de eeuw:
 - filosofische verheldering moet worden aangevuld met een psychologie want zulke regels volstaan niet om teksten echt te begrijpen
 - lezer moet zich verplaatsen in de geest van de auteur, het werk als het ware opnieuw voortbrengen (lezer en auteur hebben de “algemene menselijke natuur” gemeen, waardoor alle mensen elkaar kunnen verstaan)
 - Wat de geest zelf heeft voortgebracht, kan de geest het best verstaan.
- Dilthey
 - Deze idee werd overgenomen door Dilthey en uitgebreid
 - ook alle andere culturele scheppingen zijn “duurzaam gefixeerde levensuitingen, niet enkel teksten”
 - Een goed begrip is maar mogelijk als de kijker doordringt tot het “innerlijke leven” dat eraan ten grondslag ligt
 - culturele uiting verstaan = terwijl men het ervaart, in de geest mee opnieuw in het leven roept
 - Voorwaarde voor het verstaan van culturele uitingen = het feit dat auteur en vertolker in dezelfde geestelijke wereld leven, binnen een zelfde betekenis horizon. Verstaan is altijd gebaseerd op mee (be) leven, zich inleven.
 - We zijn gevoelig voor wat een ander doet; maakt mens tot mens.
 - Bv. Inleven in een film op verschillende niveaus*
 - met personage (naïef)
 - met regisseur of tekstschrijver

→ MAAR: Er zijn grenzen aan het (wederzijds) begrip, voor zover men buiten elkaars culturele horizon leeft en we hebben niet de capaciteit om alles nog eens over te doen want we zitten allemaal in een bepaald cultureel kader (Gadamer).

1.2 Heinrich Rickert: waardebetrokken cultuuranalyse

- Cultuuruitingen behoren tot de sfeer van de niet-zintuiglijke waarneming.

- Onderscheid tussen natuurwetenschappen en cultuurwetenschappen

→ is epistemologisch (verschil in de manier van kennen) i.p.v. ontologisch (verschil in manier van zijn).

→ Beide wetenschappen hebben andere kijk op de werkelijk

- *Natuurwetenschap* gaat op zoek naar een algemene, voor eeuwig, geldende wetmatigheden;

- *cultuurwetenschappen*: zoeken naar het eenmalige, onherhaalbare.

→ Natuurwetenschappen generaliseren, cultuurwetenschappen individualiseren.

- kritiek Zijderveld

→ In feite verzamelen ook cultuurwetenschappen gegeneraliseerde kennis, maar van een andere aard

→ Het zijn geen ahistorische wetmatigheden maar tijd- en plaatsgebonden typeringen.

bv. "punk" brengt men in verband met een heleboel andere cultuuruitingen, plaatst men in een ruimer kader en krijgt op die manier betekenis

→ Cultuurwetenschapper poogt complexe betekenisvolle verbanden te leggen en reikt verder dan kennis van losstaande feitjes of correlaties tussen feiten

- Hoe kan de onderzoeker vermijden dat de verbanden die hij legt niet lukraak zijn?

⇒ Rickert: - **Waardentheorie**: menselijk handelen wordt gestructureerd door basiswaarden

- het doel, het leggen van complexe betekenisvolle verbanden, gebeurt niet lukraak.

- Men gaat weloverwogen en systematisch na welke waarden in bepaalde gedragingen of cultuuruitingen aan het werk zijn en hoe zij daar samenhang en zin aan geven

= waardebetrokken analyse: een analyse die de in de werkelijkheid werkzame waarden aan het licht brengt, de onderzoeker laat zien hoe waarden de realiteit omvormen doordat ze "in werkelijkheid worden omgezet"